

LEGEA NATURALĂ SAU LEGEA NESCRISĂ

JACQUES
MARITAIN

LEGEA
NATURALĂ
SAU LEGEA NESCRISĂ

Text inedit, stabilit de Georges Brazzola
Traducere de Tudorel Urian

UNIVERSUL JURIDIC
BUCUREȘTI
2023

Cuprins

Prefață.....	9
Introducere.....	17
Avertisment din partea editorului ediției elvețiene	19
PRIMA LECȚIE. LEGEA NATURALĂ	21
<i>Introducere: formă a moralității</i>	21
<i>Legea naturală</i>	23
<i>Primul element: elementul ontologic</i>	27
<i>Al doilea element: elementul gnoseologic</i>	32
LECȚIA A DOUA. LEGEA ETERNĂ ȘI ANALOAGELE SALE.....	40
I. <i>Legea eternă</i>	40
II. <i>Analogicitatea noțiunii de lege</i>	46
III. <i>Dreptul natural</i>	48
IV. <i>Dreptul ginților</i>	52
V. <i>Legea pozitivă</i>	56
<i>Drept și Lege</i>	59
LECȚIA A TREIA. RECTITUDINEA LUI „A VREA”	61
<i>Înclinații</i>	61
<i>Rectitudinea lui „a vrea”, ca măsură a rațiunii practice</i>	62
LECȚIA A PATRA. TEORII ALE LEGII NATURALE.....	75
<i>Perspectiva tomistă</i>	79
<i>Perspectivă raționalistă</i>	82
<i>Perspectiva empiristă</i>	85
<i>Starea naturală</i>	87

LECTȚIA A CINCEA

I. TEORII ALE LEGII NATURALE (CONTINUARE) 95

II. SFÂNTUL TOMA ȘI PRECEPTELE LEGII NATURALE.

UNIVERSALITATEA ȘI INVARIABILITATEA LOR..... 106

LECTȚIA A ȘASEA. SFÂNTUL TOMA ȘI PRECEPTELE LEGII

NATURALE (CONTINUARE) 117

LECTȚIA A ȘAPTEA. PRECEPTELE PRIMARE ȘI SECUNDE ALE

LEGII NATURALE.....134

1. *Minciuna*1342. *Educația*1353. *Problemele morale într-o societate regresivă sau barbară*137

LECTȚIA A OPTA. LEGEA NATURALĂ ȘI DEZVOLTAREA

ISTORICĂ A UMANITĂȚII155

LECTȚIA A NOUA. DATELE ETNOLOGICE 171

LECTȚIA A ZECEA. DECALOGUL..... 190

Postfață 202

Bibliografie209

Prima lecție

Legea naturală

Introducere: formă a moralității

O întrebare fundamentală în filosofia morală, presupusă prin ceea ce vom spune în continuare, este cea care privește forma moralității. Ce face un act să fie moralmente bun sau moralmente rău?

Sfântul Toma analizează această chestiune în *Prima Secundae* din *Summa Theologica*, mai precis în prologul chestiunii 18: „Trebuie să avem în vedere acum problemele prin raportare la bunătatea și răutatea actelor umane și, în primul rând, felul în care o acțiune umană este bună sau rea”. Pentru a trata această problemă, Sfântul Toma se plasează într-o perspectivă metafizică, ontologică. Bunătatea sau dreptatea morală se vede în felul acesta descompusă în bunătatea ontologică, binele ontologic însuși găsindu-se în ființă. Orice bine moral este un anumit bine particular referitor la natura și finalitățile acestui bine particular care este omul. Binele ontologic este ființa însăși, ca făcând față dorinței și dragostei și, în același timp, capabilă să fie obiect al voinței.

În primul articol al chestiunii 18, Sfântul Toma începe prin a explica faptul că binele, așa cum este, e metafizic, în sensul său cel mai general, este plenitudinea ființei de a exista. În acțiuni, ca și în lucruri, există bine sau bunătate în măsura în care există a fi sau *esse*, această perfecțiune a perfecțiunilor care este existența. Pentru că binele și ființa sunt noțiuni convertibile care semnifică aceeași realitate: Pe cât o acțiune are existență, pe atât ea are și bunătate. În același fel, pe cât unei acțiuni îi lipsește plenitudinea existenței căreia îi este datorată, pe atât îi lipsește bunătatea și poate fi numită rea. Aceasta este în egală măsură valabil pentru lucruri și pentru natură.

Sfântul Toma continuă, în articolul 2 afirmând că primul element care contribuie la plenitudinea existenței este ceea ce îi dă unui lucru

specia sa. În universul naturii, lucrurile își găsesc specia după forma lor; în mod asemănător, în universul libertății sau al moralității, actele își găsesc specia morală în obiectul lor. Un act uman este bun, ceea ce înseamnă că are particulara plenitudine de a exista, care îi este datorată în ordine morală atunci când obiectul său este bun. Lucrul care ni se propune să fie introdus în existență este obiectul actului exterior al voinței.

La articolul 4, el adaugă că finalitatea urmărită, finalitatea imediată avută în vedere când se acționează, care este, de asemenea, obiect al actului interior al voinței, joacă un rol major în specificația morală a actelor noastre: acțiunile umane își primesc calitatea lor interioară de bunătate din finalitatea de care ele depind. Primatul intenției vine să se adauge bunătății absolute care există deja în ele și care depinde de lucrul făcut sau de obiectul actului exterior al voinței.

Ce vom spune despre calitatea morală bună sau rea a obiectului însuși? Sfântul Toma răspunde că rațiunea este prin natură, în ordine ontologică, trăsătura specifică și partea principală din om. Actele umane sunt, în felul acesta, specific umane, în măsura în care ele depind de o liberă determinare a rațiunii. În felul acesta – și aici Sfântul Toma îl citează pe Pseudo-Dionisie Areopagitul*, în capitolul al IV-lea al tratatului de *Nume divine* – binele omului este acela de a exista potrivit rațiunii, iar răul omului este acela de exista *praeter rationem*, în afara rațiunii. În consecință, obiectul actelor umane este bun sau rău în măsura în care concordă sau nu cu rațiunea.

El mai spune (ch. 19 art. 3) că bunătatea voinței depinde de rațiune exact în același fel cum ea depinde de obiect. În felul acesta, ceea ce face bunătatea morală a unui act sau ceea ce este forma moralității este raționalitatea sa, conformitatea sau consonanța sa cu rațiunea.

Toată această doctrină înseamnă, în definitiv, că fiecare acționează așa cum este – *cum este* se raportează aici la existența esențială a lucrului considerat așa cum e atins de activitatea intelectuală metafizică, și nu de ființa empirică dependentă de accidente și de circumstanțe: sunt un om,

* Pseudo-Dionisie Areopagitul, autor de tratate creștine de teologie mistică, scrise în limba greacă. A trăit în jurul anului 500 (n. tr.).

trebuie să acționez ca un om, adică precum o ființă dotată cu rațiune. „A face binele și a evita răul” este primul principiu, evident al Sinelui, al intelectului practic. Al doilea principiu este exact cel de *a acționa așa cum este sau de a deveni ceea ce este*. Binele acțiunii unei ființe sau al unui lucru oarecare constă în faptul de a exprima, în mod autentic, substanța veritabilă a acestei ființe sau a acestui lucru. Apoi, cel de-al treilea principiu este cel de *a acționa ca un om*, adică în conformitate cu rațiunea.

Acestea sunt noțiuni generale, dar presupuse analizelor care vor urma. Rațiunea este măsura actelor umane. Ea este cea care stabilește în ce măsură acestea sunt conforme cu ea și sunt bune în măsura în care sunt în conformitate cu rațiunea, dar această măsură care măsoară în privința actelor umane este, la rândul ei, o măsură măsurată.

LEGEA NATURALĂ

Aș dori să vă propun o idee generală despre ce este legea naturală dintr-un punct de vedere strict filosofic.

Rațiunea nu este o regulă materială, o riglă din fier sau din lemn cu care se măsoară o stofă. De asemenea, nu este nici vreun fel de divinitate, care nu s-ar supune niciunei alte măsurători în afară de ea însăși, un absolut suficient sieși, care nu s-ar cunoaște decât pe sine însăși și care ar fi plină de perfecțiune și de această beatitudine a cunoașterii de sine (aceasta este concepția idealistă a rațiunii, dusă la extrem). Rațiunea este o putere de cunoaștere deschisă infinității existenței, măsurată și reglementată prin obiectele cunoașterii care nu sunt decât aspectele inteligibile ale lucrurilor independente de spiritul nostru. Astfel, măsura însăși care evaluează actele noastre, regula la care ele trebuie să se conformeze, este ea însăși măsurată, trebuie ea însăși să se conformeze la ceva. Pentru a fi în măsură să exerseze această sarcină, rațiunea trebuie să-și întoarcă fața spre realitate, spre ceea ce sunt lucrurile, în special spre ceea ce este omul, pentru că noi suntem buni din punct de vedere moral în măsura în care acționăm așa cum suntem. Înainte de a măsura actul meu liber, rațiunea trebuie mai întâi să privească spre altceva decât

spre mine și spre subiectivitatea mea singulară și chiar spre ceva care este *deasupra* subiectivității mele singulare, pentru că problema în discuție trebuie să măsoare rațiunea mea, care ea însăși trebuie să măsoare acțiunea mea, și pentru că acest lucru nu trebuie să fie un simplu fapt care să-i spună rațiunii mele ce există, ci trebuie să se conformeze exigenței naturii sau speciei umane, spunând rațiunii mele ce *trebuie să fie*. Această ordine superioară simplului fapt, suprafactuală, fondată pe existența extra-mentală, care măsoară rațiunea umană, care, la rândul ei, măsoară actele oamenilor, această ordine este legea naturală.

Această noțiune nu este doar filosofică, ea a primit validarea Sfântului Pavel în textul celebru al *Epistolei către Romani* (2,14): „Când neamurile care n-au lege fac din fire lucrurile legii, prin aceasta, ei, care n-au o lege, își sunt singuri lege”*. Și *Glosa* comentează, citată de Sfântul Toma (I^a-II^{ae}, ch. 91 art. 2): „Chiar dacă nu au legea scrisă, ei au legea naturală, prin care orice om înțelege ce este bine și ce este rău”.

Se poate regreta faptul de a nu avea un alt cuvânt la dispoziție: în timpul erei raționaliste, juriștii și filosofii au abuzat atât de mult de noțiunea de lege naturală, fie pentru o politică conservatoare, fie pentru o politică revoluționară, ei au invocat-o într-o manieră atât de simplificată și atât de arbitrară, încât astăzi e dificil de utilizat acest cuvânt fără a stârni neîncredere și suspiciune la mulți dintre contemporanii noștri. Și totuși, așa cum a scris-o recent americanul Laserson, „teoriile legii naturale nu trebuie să fie confundate cu legea naturală însăși. Teoriile legii naturale, ca orice alte teorii politice și juridice, pot să propună argumente și speculații variate, cu scopul de a stabili sau de a justifica legea naturală însăși, dar eșecul acestor teorii nu este în măsură să semnifice falimentul legii naturale înseși. Victoria, în secolul al XIX-lea, a pozitivismului juridic asupra doctrinei legii naturale nu a însemnat moartea legii naturale, ci numai victoria școlii istorice conservatoare asupra școlii raționaliste revoluționare, victorie explicabilă prin condițiile istorice generale din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

* Citatele din Noul Testament sunt preluate din ediția din 1949, traduceri de G. Cornilescu, T. Popescu și E. Constantinescu (n. tr.).